

Tisza

1. A csárda { belseje.
 { külseje.
2. A csárda környéke.

Szántó Lőrinc.

Német nyelv.

A szemléltetés a polgári iskolai német nyelvtanításban.

A modern idegennyelvtanításnak fontos segítő eszköze a szemléltetés. Szemléltetésen itt nemcsak a látószerveinkre gyakorolt külső ingert értjük, hanem a többi érzékszervekre való hatást is; különösen pedig azt az akusztikus ingertömeget, mely a fül, a hallás útján jut el tudatunkba. Ilyenformán az idegennyelvtanításban mindenfajta érzékelés a legszorosabb összeköttetésbe kerül egymással, mert amit látunk, tapintunk, ízlelünk és érzünk, azt rögtön meg is nevezzük, arról beszélgetést folytatunk, tehát fülünkön át is appercipiáljuk. Sőt mint-hogy a hallottakat utánmondani próbáljuk, a szemléltetés mindjárt kifejezőmozgást is kivált.

A szemléltetésnek az idegennyelvtanításban lényegesen más szerepe van, mint más közismereti tárgyak tanításánál. Míg az utóbbi tárgyaknál rendszerint még valóban ismeretlen dolgokat szemléltetünk, s az a célunk, hogy ezeket megismertessük;

addig az idegennyelvtanításban a legtöbbször már ismert dolgokat mutatunk be abból a célból, hogy azokat azon az idegen nyelven megnevezzük, s azokról idegen nyelven beszéljünk. A szemléltetés itt tehát arra való, hogy az anyanyelv zavaró hatásának elkerülésével a tárgyakat közvetlenül az idegen nyelven nevezzük meg. Az anyanyelvnek a kiküszöbölése azonban nem olyan egyszerű dolog, amint az az első pillanatban látszik. Anyanyelvünkben a külvilág tárgyképzetei, fogalmi elemei, ezek hangulati tartalma és mondatbeli viszonyító jelentése a mi sajátos tényünkkel szorosan össze vannak forrva. Lipps szerint a szó, a mondat és az én egyéni felfogásom egységes élménnyé válnak bennem. Ebből következik, hogy az idegennyelvtanításnak is arra kell törekednie, hogy az idegen nyelvi szókinccset, annak szellemi tartalmát, s a mondatalkotáshoz szükséges viszonyító eszközöket összeolvassa saját lényünkkel.

A nyelvtanítás szempontjából Lipps szerint három ismereti terület áll rendelkezésre: 1. a külvilág, 2. saját belső világunk, 3. más egyének belső világa.

I. *Külső szemlélet.* A külső világról érzéki észrevételek útján szerzünk tudomást, így a tanításban is fontos szerep jut a szemléltetésnek. Nem elég a tanítás folyamán csupán az elvont képzetekre utalni, amint azt Gouin teszi, amikor a külső szemlélet helyébe a belső elképzelést helyezi. Az érzéki észrevétel friss, eleven, világos, határozott és a bemutatott dolgot azonnal összeolvasztja a nevével. A képzet ellenben csak halvány emlékeztetője a tárgynak, testetlen, hiányos, bizonytalan jel, mely sokszor nem fejezi ki tökéletesen azt, amit idegen szóval kifejezni akarunk. A gyermekek számára a pusztán képzetekkel való operálás túlságosan elvont munka, s nem köti le tartósan érdeklődésüket. A gyermekek ugyanis 14—15 éves korig konkrét tárgyképzetekkel dolgoznak. Ezért mondja Meumann: „Kinder sind Realisten.“ Ez a megállapítás tanulással jár az idegennyelvtanulásra nézve is, itt is számot kell vetni a tanulók természetes adottságaival. A nyelvtanításban a tanulók reális érzékéhez kell alkalmazkodni, s minél többet szemléltetni. Ezért indult el a modern idegennyelvtanítás a tanuló közvetlen környezetéből, ezért választ olyan beszéd témákat, melyek a tanuló mindennapi életét tárgyalják az iskolában, az utcán és otthon. Maguk a tárgyak mint reális valóságok jobbak a szemléltetés céljaira mint a pusztá képek. A tárgyképzet a szóval a legszorosabb összeköttetésbe kerül, s olyan határozott együttállást teremt, mely azután a szó reprodukálását, felidézését nagy mértékben elősegíti. A tapasztalat szerint a legkönnyebben konkrét főnevek neveit felejtjük el, tehát ezeket kell megfelelő tárgyképzetekkel vagy szemléltető képekkel asz-

szociálni. Különösen a kezdőfoku idegennyelvtanításban van a szemléltetésnek nagy jelentősége; itt szükséges a nyújtott szókinccset érzéki észrevételekkel vagy szemléltető képekkel összekötni, hogy maradandó hatást keltsenek és a szókép gyors felidézését előmozdítják. Az első beszédgyakorlatok az osztály életéből indulnak ki: a tanár és tanuló személye, a tanterem berendezése, a tanulók felszerelése stb. kitűnő és bő anyagot nyújtanak a külső szemléltetéssel kapcsolódó idegennyelvtanításhoz. Ezután jöhetnek a tanulók egyéb környezetéről szóló beszédgyakorlatok, amiket a könyv képei és gyakorlatai is alátámasztanak.

A képszemléltetés. Abban a mértékben, ahogyan a nyelvtanulás során mindinkább eltávolodunk a közvetlenül érzékelhető környezetből, úgy mindinkább szükségessé válik a képszemléltetés. A kép pótolja a valóságot, s hasonló érzéseket kelthet mint a valóság maga, de csak úgy, ha a valóságot ábrázolja, ha életszerű. A 19. század közepéig egyáltalában nem alkalmazták sem a direkt (tárgyak alapján) sem az indirekt (képek alapján) szemléltetést. A 19. század közepén kezd a szemléltetés az idegennyelvtanításban tért hódítani, sőt később egyedül üdvözítő módszerként a gyakorlati pedagógusokat magával ragadni, úgy hogy a szemléltető módszereknek egész iskolája támadt. A képek különösen a reformmozgalom elején játszottak nagy szerepet (Höltzel, Schmidt, K. Heine) s nemcsak beszédgyakorlatok céljára, hanem az írás és a nyelvtan gyakorlására is alkalmazták. Külön tankönyvek is készültek, melyek a képszemlélet alapján álltak. Ezek, a képekhez való névjegyzékeket, beszélgetéseket, térképeket stb., közöltek, s teljesen egyoldalúan kezelték a nyelvi anyagot. Míg egyes pedagógusok (Hartmann, Wilke, Gerhard) a legteljesebbre építették ki ezt a módszert, mások (Gleuning, Mangold, Klinghardt) kritika tárgyává tették s egyhangúságot vetettek szemére. Ennek a vádnak van is elég alapja, ha a szemléltető módszerbe nem játszanak bele személyes élmények. Az örökös „ki? mi? hol? mit csinál? stb. kérdések idővel elveszítik minden varázsukat és unalmasakká válnak. Baj volt az is, hogy ezek a képek túlsok elemet zsúfoltak össze, s azzal a veszedelemmel jártak, hogy a tanuló figyelmét szétszórják.

A zsúfolt képnek egyszerre csak egyik részletét lehetett megbeszélni, s mire a sok részleten végimentünk, addigra a már únos-untig tárgyalt kép elveszítette minden varázsát. A képszemléletnek ilyen egyoldalú és kizárólagos beállítása mesterkelt túlzás és egyáltalában nem életszerű. Ez épp olyan tévedés, mint a képszemlélet teljes elvetése, amit azzal indokolnak meg, hogy képen úgysem lehet mindent szemléltetni. Felállítva a képszemléltetés kritikai mérlegét megállapíthatjuk,

hogy helytelen eljárás az idegennyelvtanítás kizárólagos alapjául a képszemléletet tenni, s a beszédgyakorlatokat szolgai módon ehhez fűzni. Ez egyoldalúvá, unalmassá és életszerűtlenné teszi a nyelvtanítást. Ellenben nagyon kedves, vonzó és élénkítő hatást tehet a kép akkor, ha csupán egyetlen helyzetet jelenetként ábrázol, mintegy illusztrálja azt az olvasmányt vagy gyakorlatot, amelyhez tartozik. Ebben a formájában is igen kedves beszédgyakorlatokat lehet a képez fűzni s az előbbi móddal szemben az az előnye is megvan, hogy frissen hat, nem elcsépelet, változatos és életszerű. A tankönyvnek tele kellene lennie ilyen képekkel, hogy kedvessé és vonzóvá tegye a gyermekek előtt. A tanítási órán a könyv képeit kellőképpen megnagyítva és színesre festve állítjuk az osztály elé, s ezeken folytatunk beszédgyakorlatokat s egyéb tanulmányokat. A képet ugyanis nyelvtani szempontból is kitűnően fel lehet használni, így a mondatbeli viszonyítások szemléltetésére, mint pl. a ragozás, szám, személy, fokozás, előjárók stb. elvont nyelvtani alakok gyakorlására.

A képszemléltetéshez azonban szókinés kell. Ha a képszemléletet úgy vezetjük, hogy a képen látható dolgokat csupán megnevezzük, s legföljebb mondatba fűzzük: az így nyert szókinés nem lesz maradandó, az hamar elpárolog. Ha azonban a képen megismert tárgyakat, személyeket s jelenségeket élményszerű módon összefüggő s életszerű egységbe hozzuk, tehát olvasmányból indulunk ki, s a képet azt olvasottak illusztrálására használjuk: akkor az így nyert szókinés életet nyer, élménnyé válik, s maradandó nyomot hágy. Tehát a kép felhasználásánál elmondjuk az összefüggő darabot, amit a kép illusztrál, s e közben megismertetjük az új szokat, kifejezéseket, melyeket az olvamány tartalmaz. Ezután sor kerül az olvasmány felolvasására és fordítással kapcsolatos tárgyalására. Így a legapróbb részletig tisztán áll előttünk a gyakorlat tartalma, melyet begyakorlásul a képhez visszatérve minden részleteiben idegen nyelven megbeszélhetünk. A képet tárgyi csoportosításban is tárgyalhatjuk, amihez hozzákapcsolódik a kérdés-felelet szerű feldolgozás; ezt a tanulók maguk is elvégezhetik. Befejezheti a munkát szóbeli vagy írásbeli összefoglalás.

A képszemlélet felhasználásának egy másik módja az, amikor a kép tárgyi összefüggéseit felbontjuk s kategóriák szerint állítjuk össze. Ilyen kategóriák: tárgyak és személyek (főnév), tulajdonságok (melléknév), események (ige), hely- és időbeli mozzanatok (határozók-előjárók) stb. A képet a képzelőerő foglalkoztatására is lehet felhasználni, de csak módjával, s a változatosság kedvéért. A képszemlélet általános szempontjai a következők: 1. A képek legyenek művésziek, 2. vezesse be az idegen kultúrába, de úgy, hogy a gyermek fejlődési

fokát meg ne haladják. 3. Vigyenek változatosságot, érdekeséget a tanításba, tehát ne legyen tárgyalásuk túl hosszú, s túl részletes. 4. Legyenek életszerűek, s alkalmazkodjanak a gyermek természetes életkörülményeihez.

II. *A belső szemlélet.* Az idegennyelvtanítás második ismeretterülete a saját énem, belső világom élményeivel, cselekvéseivel s a tárgyakhoz való viszonyával. Metodikai-didaktikai értelemben ezt a területet belső szemléletnek nevezik. Az idegen nyelv annál könnyebben reprodukálható, minél szorosabb összköttetésben áll saját élményeink tudatjelenségeivel. Ezen alapul François Gouin módszere. Ő ellenzi az érzéki észrevételen nyugvó tanulást, mert szerinte így passzíve viselkedünk. Helyébe inkább a belső elképzelést állítja, s ezt összefüggésbe hozza az idegen nyelven való gondolkodással. Ebben tévedett, de el kell ismernünk módszerének előnyeit. Logikus-chronologikus cselekvéssorozatai igen könnyen reprodukálják az idegen kifejezőmódot. Különösen kezdőfokon jól alkalmazható eljárás, mert a tanulóknak mozgásra, öntevékenységre, aktivitásra ad alkalmat s a gyermekeknek nagy örömeik telik ebben a tevékenységgel párosult beszédben. Egy esemény elképzelése, s gondolatban való végrehajtása a mondatbeli gondolat világos felfogására vezet, s végül a Gouin-sorok szabad és folyamatos beszédre szoktatják a tanulókat. De mint minden módszer, úgy ez is, egyoldalúan alkalmazva unalmassá, s fárasztóvá lesz. És különben is Gouin sorokat kellő szókincs nélkül nem lehet alkotni. A belső szemléletet tehát szükségszerűen megelőzi a külső szemlélet, mely a mondatalkotáshoz szükséges szókincset szolgáltatja. Először tényleg el kell végezni azt a cselekvéssort, melyet majd belső elképzeléssel rekonstruálni akarunk. Először birtokba kell venni, át kell élni, végre kell hajtani s nyelvileg ki kell fejezni a széria minden mozzanatát, csak azután jöhet az összerakás, a szintézis. Ernst Ottó szerint a Gouin eljárást úgy kell alkalmazni, hogy egy összefüggő gyakorlathoz kapcsoljuk. Az olvasmányi anyagot előbb jól begyakoroljuk, s ha az idegennyelvi anyagot már jól bírjuk, akkor az arra alkalmas részeket Gouin-eljárással is gyakoroljuk.

III. *Más egyének átérése.* Az idegennyelvtanítás harmadik ismereti területe az, ami más egyének közvetítése által jut birtokomba. Ez is szemlélet, mások belső világának szemlélete, ami csak átéréssel, csak helyzetükbe való beéléssel fogható fel. Ennek a szemléletnek két összetevője van: 1. valami külső jel, taglejtés, mozdulat, mimika, kifejező mozgás, mely elárulja más egyén érzését, állapotát és 2. saját magunkban rejlő, velünk született képesség, melynek segítségével beleéljük magunkat másnak helyzetébe s átérezzük annak állapotát.

Idegen érzést, idegen magatartást és cselekvést csak *beélés* útján vagyunk képesek megérteni. A beélés az idegen-nyelvtanulásban kétféle módon lehetséges: 1. beleélés a nyelvbe, mint a legközvetlenebb kifejezésmozgásba és 2. beleélés a beszélő cselekvésébe.

1. A nyelv mint kifejezőmozgás eszköz arra, hogy az idegen lény belső állapotát kitarhassa, kinyilatkoztassa. A nyelv önkénytelen impulzust, indítást ad az utánzásra, s a legalkalmasabb mód sokoldalú beélésre. A nyelv nem is tisztán értelmi aktus, hanem nagyrészen beélés, vagyis egy kívülről jött belső magatartá közvetlen átérzése. Már a nyelv zenei elemeinek: a ritmusnak, a beszédhangnak, a hanglejtésnek is van valami sajátos egyéni sajátossága, mely idegen szellemét tükröz, amit nem lehet fordítással visszaadni; amit csak utánérezni lehet. Ezért kell a helyes kiejtésre az első órától kezdve nagy gondot fordítani, hogy meg ne fosszuk az idegen nyelvet az ő sajátos zeneiségétől. A zenei elemekhez járul a mimika és taglejtés, melyek nagy mértékben járulhatnak hozzá a szó hangulati elemének kidomborításához. Sőt Schweitzer pl. taglejtéssel, mimikával akarta a szók értelmét a tanulóknak közvetíteni, de ez a kultúrnyelvek nagy szellemi gazdagsága miatt ki-vihetetlen. Ellenben tagadhatatlan, hogy a taglejtés, mimika és cselekvés jó támogatást nyújtanak az értelem felderítéséhez, s alkalmilag igen jól felhasználhatók.

2. Az idegen nyelvbe való beleélés a cselekvés által történik a legtökéletesebben. A tanuló cselekvőleges szerepet kap, melyet beszéddel kísér; teljesen beleéli magát a szerepbe akár csak a színész a színpadon, tehát dramatizál. Kitérő eszköz természetesen ható párbeszéddek lefolytatására. Az iskolai nyelvtanulmányok során igen sok alkalom kínálkozik dramatizálásra; ilyenek pl. iskolai cselekvések, párbeszéddek, otthoni jelenetek rögtönzése, vásárlási jelenetek, jegyváltás a vasúton, a színházban. kalauzolás a városban és falun stb., stb. Jó, ha a tankönyvek is adnak ilyen párbeszédes gyakorlatokat. De ezek csak mintául szolgáljanak. Ilyen könyv nélkül bevágott párbeszéddek ledarálása még nem beszéd. Élethű beszélgetés csak akkor alakul ki, ha arra alkalmas olvasmányi anyag elvégzése után a tanulók öntevékenységből alakul ki. A gyermek képzelőerejének nagy tette sarkaló ereje van, de kell hozzá egyéni hajlam is. Fantáziával nem rendelkező gyermekek sokkal nehezebben élik be magukat az ilyen dramatizáló szerepbe, ezért nem is szabad az ilyet erőltetni.

Az iskolai idegennyelvtanítás során meg kell még említenem a táblára való írást. Táblairást minden órán végzünk, amikor az új szót bejegyezzük, helyesírást gyakorolunk,

nyelvtani példamondatokat alkotunk és grammatikai szemléltető táblázatokat szerkesztünk. A táblairást az alsó osztályokban rendszeresen a tanár végzi, hogy példát mutasson a szép, tiszta, világos és könnyen áttekinthető írásra. A tanulónak is van módjában a táblairást gyakorolni, amikor az óra előtt felváltva a táblára írják a házi feladatot. Itt ki kell emelnem egyes nyelvtani és táblázatok bemutatásának hasznát. Ezek nagy segítségünkre vannak bizonyos nyelvtani szabályok és formák megrogzításához. Ilyenek: a főnév többesszáma és ejtegetése; a melléknév fokozása és ejtegetése, igeragozási minták, előljárók vonzatát feltüntető táblázatok stb. Igen jó, ha a tankönyv is tartalmaz ilyeneket. A nyelvtani táblázatok csak akkor jók, ha egyszerűek és világos, áttekinthető képet adnak.

Végezetül meg kell még emlékezni egy iskolánkivüli szemléltető módról: a sétáról. Ez a legközvetlenebb szemléltetés, mert magát az életet mutatja be úgy ahogyan körülöttünk zajlik. Ebből az ezerszínű képből azt ragadjuk ki, ami éppen tanulmányi és érdeklődési körünkbe vág. Az élénk tárnuló valóság nyújtja a beszédanyagot s ezen a darab életen gyakoroljuk hol párbeszéd alakban, hol folyamatos beszédben azt a nyelvi ismeretét, melyet a könyvből szereztünk. A séta után írásban is gyümölcsöztethetjük élményeinket. Így készítjük elő gyermekeinket a valódi, életszerű beszédre, melvre a mind gyakrabban előforduló idegenvezetés kapcsán szükségük lehet.

Összegezve az elmondottakat, megállapítható, hogy a szemléltetés az iskolai idegennyelvtanításban fontos és nélkülözhetetlen segédeszköz. Hogy a fentvázolt szemléltetési formák közül melyiket mikor alkalmazhatjuk a legcélszerűbben, az a tanuló fejlődési fokától, a tárgy természetétől, s legfőképpen a tanár mérlegelésétől függ. Túlzottan egyoldalú alkalmazása egyhangúságra vezet és unalomba fullad. Helyes alkalmazása ellenben színt, élénkséget és változatosságot visz bele a tanításba. Egyszerre csupán egy jelenetet, egy mozzanatot vetítünk az osztály elé, hogy a figyelem szét ne szóródjék. Összetett képet csak ismétléskor, összefoglaló órákon célszerű használni. A kép inkább csak az olvasmány illusztrálására szolgáljon, s ne használjuk fordítva t. i. hogy a szöveg alkalmazkodjék a képhez. Az első esetben életszerű, a második esetben mesterkélt lesz a kép alkalmazása s a belőle folyó beszéd. A tankönyv értékes támaszt nyújthat a szemléltetés terén, ha gazdagon van illusztrálva és megfelelő táblázatokat nyújt. Célszerű a könyvben levő képeket nagyított színes formában a tanulók elé állítani, hogy a beszédgyakorlat folyamán mindenkivel jól láthassa a bemutatott s tárgyalt jelenségeket. A legjobb s legigazabb szemléltető eszköz azonban maga az élet. Tehát

lassan és fokozatosan arra kell törekedni, hogy a tanulók a könyvben elsajátított tudást a való életben is fel tudják használni.

Jármai Vilmos.

Födradz.

Ausztrália gazdasági élete, társadalmi és politikai viszonyai.

(Tanítás a polgári fiiskola III. osztályában).

I. Bevezetés. A tanulók megismerték már a kontinens természeti képét. Tanultak annak elhelyezkedéséről, domborzatáról, éghajlatáról, vízrajzáról, növényzetéről, állatvilágáról és ásványairól. Az idevágó tanulmányok folyamán sok összehasonlítást végeztünk a többi, már megismert kontinenssel.

Ausztrália természeti képének ősi eredetiségén az ottani őslakosság, alacsony kultúrája folytán, nem változtatott. A bevándorló európai származású lakosság tehát ebbe az egészen eredeti, természetes tájba helyezkedett bele. A gazdasági átalakításra itt rövidebb ideje volt, fokozottabb munkát kellett végeznie, mint sok más területen. Így is sok esetben csak tervszerűtlen rablógazdálkodással (erdőirtás) tudott gyökeret verni a mezőgazdálkodás ott, ahol a természeti körülmények azt megengedték és leginkább külterjes formában.

Ausztrália gazdasági fejlődése a bevándorlással és a népesség további alakulásával szorosan összefügg, ezért ez a két jelenség egymástól nem választható el. Kikérdezzük a múlt órai anyagot és kitűzzük az óra célját: *hogyan népesedett be Ausztrália és miből él a mai lakosság?*

II. Tárgyalás. 1. A kontinens felfedezője *Torres* (1606). A szárazföld további feltárásában fontos kutatásokat végeztek: *Tasman*, *Cook* és *Bass*. A belső területek még nincsenek mindenütt felkutatva. A kontinens délkeleti részein a XVIII. sz. végén (Sydney, 1788) angol fegyenceket és más kevésbé megbízható embereket telepítettek le, kiket azután több hasonló szállítmány követett. Ezek elsősorban állattenyésztésből éltek, később a bányászatban és a földek megművelésében munkásokul alkalmazták őket a bennszülöttekkel együtt. Felszabadulásuk után önállósították magukat.

A száműzöttek mellett azonban önkéntes bevándorlók is szaporították Ausztrália lakosságát. A bevándorlás az *aranymezők* felfedezésével kapott nagy lendületet. Az aranyláz — úgy mint Amerikában — a legfőbb mozgó erő volt. Minél töb-